

De tijden veranderen, de schooltijden niet

Glorieux, I. & Kermarrec, G., **Effecten van variaties in de ordening van de jaarlijkse onderwijstijd: Een literatuuronderzoek**. Brussel, Vakgroep Sociologie V.U.B., 1996: 103 blz.

Glorieux, I. & Kermarrec, G., **Standpunten over de ordening van de jaarlijkse onderwijstijd: Een Delphi-onderzoek**. Brussel, Vakgroep Sociologie V.U.B., 1997: 202 blz.

Glorieux, I. & Kermarrec, G., **De ordening van de jaarlijkse onderwijstijd in twaalf landen van de Europese Unie: Een overzicht**. Brussel, Vakgroep Sociologie V.U.B., 1997: 73 blz.

De laatste 50 jaar zijn de arbeidstijden grondig veranderd en ook vandaag nog is er heel wat maatschappelijk debat rond de werktijden. In het algemeen wordt maatschappelijke tijdsordening meer en meer erkend als een belangrijk beleidsdomein. Vreemd genoeg komen de schooltijden in deze discussies zelden ter sprake. De schoolkalender is nauwelijks aan veranderingen onderhevig. Nochtans blijkt de manier waarop de schooltijd geordend is een effect te hebben op de leerprestaties en het welzijn van de leerlingen. De organisatie van de schooltijd zou bovendien een middel kunnen zijn in de democratisering van het onderwijs. In het kader van een onderzoekproject van de V.U.B.-onderzoeksgroep TOR in opdracht van de Minister van Onderwijs (FCFO-MI project Nr. 94.09) werd een grondige studie uitgevoerd naar de schoolkalender. Om een beter zicht te krijgen op verschillende visies en standpunten m.b.t. de schooltijden en de mogelijkheden voor een eventuele hervorming van de schoolkalender in kaart te brengen, werd in het kader van dit project o.m. een schriftelijke discussie georganiseerd met een 45-tal experts.

1. Weinig maatschappelijke discussie rond de schooltijd

De schoolkalender is een relatief stabiel gegeven. De meest recente wijzigingen in de organisatie van de schooltijd zijn bijna per ongeluk gebeurd. Exemplarisch in dat verband is de manier waarop de laatste fundamentele wijziging in de schoolkalender heeft plaatsgevonden. Om brandstof te besparen tijdens de oliecrisis werd in het midden van de jaren '70 de zaterdag vrij plots een schoolvrije dag. Van een

maatschappelijk debat rond de schooltijden was er toen, en is ook nu nauwelijks sprake. Problemen m.b.t. de schooltijden komen hoogstens aan bod in de marge van het debat over de afstemming van arbeids- en gezinstijden. Het is dan vooral de problematiek van de opvang van schoolkinderen voor- en na de lestijden en tijdens de vakantieperiodes die ter sprake komt. Het is opvallend dat ook in dit verband zelden gesuggereerd wordt dat de schooltijden zouden kunnen veranderen. Schooltijden worden eerder als een gegeven beschouwd, waarop andere tijdsordes worden afgestemd.

2. Schooltijd en sociale ongelijkheid

Het belang van de ordening van de schooltijd heeft nochtans niet alleen te maken met de afstemming ervan op de ritmen van andere instellingen zoals het gezin en de arbeidsinstellingen. De manier waarop de schooltijd georganiseerd wordt heeft ook effecten op de leerprestaties en het welzijn van de leerlingen. Eén van de best gedocumenteerde effecten in dat verband heeft betrekking op de invloed van de duur van schoolvakanties op de studieprestaties (het zgn. 'zomerverlies'). Hierbij werd vastgesteld dat kinderen uit lagere sociale klassen meer nadeel ondervinden van lange schoolonderbrekingen dan kinderen uit hogere sociale klassen. Terwijl leerlingen uit de hogere sociale klassen hun schoolvrije tijd doorbrengen in een sociaal milieu dat stimulerend is voor hun algemene ontwikkeling, leven kinderen uit de lagere klassen vaak in milieus waar dergelijke stimuli minder aanwezig zijn. Kinderen die sociaal en economisch minder bevoordeeld zijn, verliezen tijdens de lange zomeronderbreking dan ook veel van de kennis, de vaardigheden en de attitudes die ze op school hebben verworven. De kinderen uit meer bevoorrechte kringen hebben hiervan veel minder last. Voor hen is de vakantieperiode vaak zelfs een verrijking voor of een aanvulling van wat ze op school geleerd hebben.

Eén en ander heeft als gevolg dat de niveauverschillen tussen kinderen met een verschillende sociale achtergrond bij het begin van het nieuwe schooljaar groter geworden zijn in vergelijking met vlak vóór de zomervakantie. Het differentiële effect van de sociale achtergrond wordt natuurlijk sterker naarmate de schoolonderbreking langer duurt. In het algemeen blijkt ook dat hoe langer de kinderen onder invloed staan van het schoolmilieu, hoe kleiner de ongelijkheid tussen leerlingen uit verschillende sociale klassen wordt.

3. De schooltijd verlengen of herorganiseren?

Om de invloed van het sociaal milieu op de studieresultaten te verkleinen, zou men de schooltijd kunnen verlengen. Dit heeft als voordeel dat de 'gelijkmakende' invloed van de school versterkt wordt en de differentiële invloed van de gezinnen afneemt. Naarmate de schooltijd toeneemt, neemt het effect van de gezinnen (en het sociale milieu waarin men opgroeit) af. Nadeel van zo een maatregel is natuurlijk dat ook de onmiskenbaar weldadige invloed van het participeren aan andere levenssferen op de ontwikkeling van kinderen afneemt. Een uitbreiding van de schooltijd hoeft echter niet noodzakelijk te betekenen dat ook de lestijd uitgebreid wordt. De extra-schooltijd zou ook gebruikt kunnen worden voor zgn. extra-scolaire activiteiten (eventueel gedeeltelijk buiten de school). Het is immers precies aan dit soort activiteiten dat kinderen uit lagere sociale klassen minder deelnemen. Toch betekent een verlenging van de schooltijd onmiskenbaar dat kinderen nog meer apart gezet worden en dus nog meer afgesneden worden van het leven in hun familie.

Een andere, minder drastische oplossing bestaat erin de schoolkalender zo in te richten dat langdurige schoolonderbrekingen vermeden worden. Dat betekent dat er gesleuteld wordt aan de schoolkalender, maar dat de totale tijd die de kinderen op school doorbrengen ongewijzigd blijft. Zo kan men bv. de lange zomervakantie met een aantal werken inkorten en deze weken toevoegen aan de kortere tussentijdse vakanties en/of meer tussentijdse vakanties invoeren.

4. Een Delphi-onderzoek naar standpunten over de organisatie van de jaarlijkse schooltijd

In de periode tussen mei 1996 en januari 1997 voerden we over dit alles een schriftelijke discussie met een groep experts die bestond uit: 7 leerkrachten, 10 directeurs uit het middelbaar en lager onderwijs, 5 ouders, 6 medewerkers uit P.M.S.-centra, 5 medewerkers van de onderwijsschools, 5 medewerkers van het departement Onderwijs, 3 onderwijsspecialisten van de vakbonden en 4 specialisten uit politieke partijen.

De discussie werd georganiseerd volgens de principes van het Delphi-onderzoek (zie kader).

Delphi-onderzoek

Hoewel er verschillende types van Delphi-onderzoek kunnen onderscheiden worden, is het vaak de bedoeling om d.m.v. een

heterogeen panel van experts, de verschillende visies en standpunten die leven m.b.t. een bepaald beleidsdomein in kaart te brengen. De discussie gebeurt in verschillende vragenrondes met schriftelijk in te vullen vragenlijsten. In elke ronde worden de resultaten van de vorige rondes samengevat zodat de deelnemers kunnen reageren op de standpunten van anderen. Ze kunnen dan hun eigen standpunten verder verduidelijken, soms radicaliseren maar zich ook vaak laten overtuigen door bepaalde argumenten van anderen om dan uiteindelijk de eigen oorspronkelijke standpunten of visies bij te werken of te nuanceren. Uiteraard spelen de onderzoekers een belangrijke rol in zo'n discussie, vermits zij (vooral in de eerste ronde) de thema's aanbrengen en bepaalde problematieken induceren. Eén van de thema's die wij in ons onderzoek aanbrachten was het differentiële effect van de ordening van de schooltijd op de schoolprestaties van leerlingen uit verschillende sociale klassen.

Hieronder geven we een samenvatting van een aantal bevindingen uit onze studie.

4.1. De schooltijd herordenen?

Bijna iedereen in ons panel was het erover eens dat het probleem van sociale ongelijkheid in het onderwijs een belangrijk probleem is, waar de school – maar niet enkel de school! – de nodige aandacht moet aan besteden. Een groot deel van het panel was er echter niet helemaal van overtuigd dat een reorganisatie van het schooljaar veel zou oplossen aan het probleem van sociale ongelijkheid. Zo was een ruime meerderheid van twee derden van oordeel dat een inkorting van de zomervakantie mét uitbreiding van de totale jaarlijkse schooltijd geen valabele oplossing is voor het probleem van sociale ongelijkheid in het onderwijs. Ook over de optie om de vakantietijd anders te spreiden over het schooljaar - het inkorten van de zomervakantie, zonder uitbreiding van de totale schooltijd - bestond verdeeldheid. Er bestond vooral een algemene consensus in het panel over het feit dat een eventuele kalenderhervorming in de eerste plaats in functie moet staan van het pedagogisch proces en het welzijn van de leerlingen.

Hoewel het panel over vele punten verdeeld was bij het evalueren van de huidige schoolkalender waren er toch een aantal krachtlijnen in de kritiek op de huidige ordening van de schooltijd te onderscheiden. Zo bleek duidelijk dat er veel meer kritiek is op de indeling en structuur van het schooljaar dan op de beschikbare schooltijd. De belangrijkste opmerkingen in verband met de structuur van de kalender hadden

betrekking op het tijdstip van de lentevakantie (gekoppeld aan Pasen) en op de onevenwichtige trimesterverdeling die daar het gevolg van is. Ook de lange zomervakantie en het lange eerste trimester werden door een groot aantal panelleden als negatief beschouwd.

4.2. De Beste Koop: het Ritmeringsvoorstel

Bijna iedereen in het panel was van oordeel dat schoolperiodes van 7 à 8 weken ideaal zouden zijn en drie vierden had zelfs een uitgesproken voorkeur voor een kalender die uitsluitend opgebouwd is met schoolperiodes van 7 à 8 weken. Er was ook nauwelijks discussie over het aantal tussentijdse schoolvakanties. Bijna iedereen hield het op vier tussentijdse onderbrekingen per jaar. Ongeveer iedereen was bereid om de zomervakantie in te korten; twee derden was zelfs voorstander van een inkorting van minstens twee weken.

Het grote knelpunt bij een kalenderhervorming heeft betrekking op de koppeling van Pasen aan de lentevakantie (en daarmee verbonden de koppeling van Carnaval aan de krokusvakantie). Alhoewel deze koppeling een evenwichtige opbouw van het schooljaar nagenoeg onmogelijk maakt, pleitte ongeveer één derde van het panel voor het behoud van de koppeling tussen Pasen en de lentevakantie.

In het algemeen bestond er in ons panel een zeer grote bereidheid om de schoolkalender te hertekenen. Slechts een heel kleine minderheid van 5 personen zou bij voorkeur alles bij het oude laten.

Na drie discussieronden kwam er uiteindelijk ook een soort van 'Beste Koop' uit de bus. Het betreft een kalendervoorstel dat de absolute voorkeur genoot van ongeveer één op vier panelleden en dat alleen verworpen werd door een kleine minderheid die liever alles bij het oude laat. Omdat in dit voorstel het schooljaar mooi evenwichtig verdeeld wordt en alle tussentijdse vakanties evenlang duren, noemden we dit scenario het 'Ritmeringsvoorstel'.

In het Ritmeringsvoorstel wordt de totale schooltijd per jaar niet uitgebreid, de zomervakantie wordt wel met twee weken ingekort. Deze weken worden gebruikt om de duur van elk van de vier tussentijdse vakanties op twee weken te brengen. In dit scenario duren alle schoolperiodes 7 of 8 weken en zijn de krokus- en de lentevakantie losgekoppeld van de variabele feestdagen Carnaval en Pasen. Allerheiligen valt in deze kalender wél in de twee weken durende herfstvakantie.

(schema: hier ongeveer)

4.3. Voor- en nadelen van het Ritmeringsvoorstel

De vaste structuur van het Ritmeringsvoorstel heeft o.a. als voordeel dat de schoolperiodes van 7 à 8 weken een vast kader bieden om de leerstof te structureren en om de leerlingen te evalueren. De schoolperiodes zijn lang genoeg om afgebakende (en evalueerbare) pakketten leerstof in af te werken. Een vast kader biedt wellicht ook meer mogelijkheden om leerproblemen tijdig vast te stellen.

De inkorting van de zomervakantie beantwoordt aan de problemen die sommige ouders ondervinden tijdens de lange zomeronderbreking om hun kinderen zinvol bezig te houden. Een kortere zomervakantie zou ook tegemoet komen aan de problemen die kinderen uit kansarme milieus en bepaalde categorieën van zwakke leerlingen ondervinden om na een lange onderbreking terug aansluiting te vinden met het schoolmilieu (het zomerverlies).

De tussentijdse vakanties van twee weken hebben volgens veel panelleden ook een aantal voordelen. Naast het feit dat de langere duur ervan wellicht de kans om tot volledige ontspanning te komen groter maakt, biedt dit in vergelijking met korte onderbrekingen verschillende extra-mogelijkheden. Een structuur met vier tussentijdse vakanties van twee weken biedt meer gelegenheid om buitenschoolse activiteiten te organiseren (door de school, in samenwerking met de school, door derden) en ook meer mogelijkheden voor de leerlingen om zich bezig te houden met projecten buiten de school, zonder dat ze langdurig van de school loskomen. De vier tussentijdse vakanties van twee weken bieden ook meer kansen om leerlingen die een achterstand oplopen tijdens het schooljaar bij te werken tijdens deze vakanties. In de mate dat de langere tussentijdse vakanties na verloop van tijd effectief uitgroeien tot een tijdsbestek waarin van alles georganiseerd wordt voor kinderen en jongeren, zullen ze (in combinatie met de inkorting van de zomervakantie) ook tegemoetkomen aan de problemen die veel ouders ondervinden om zinvolle bezigheden en opvang voor hun kinderen te vinden tijdens de schoolvakanties.

Het belangrijkste nadeel van het Ritmeringsvoorstel is de te verwachten weerstand tegen een drietal onderdelen ervan, nl. de ontkoppeling van de lentevakantie van Pasen, de uitbreiding van de herfst- en krokusvakantie tot twee weken en de inkorting van de zomervakantie met twee weken. Vooral tegen de ontkoppeling van de schoolkalender van Pasen verwachten we verzet. Toch is er wat dat betreft geen alternatief. Indien er een kalenderhervorming komt die

rekening houdt met de belangrijkste kritiek op de huidige schoolkalender (nl. de onevenwichtige en variabele indeling), dan moet een nieuwe kalender ontkoppeld worden van variabele feestdagen.

Ignace Glorieux
Vakgroep Sociologie V.U.B.
Onderzoeksgroep T.O.R.

FIGUUR

Grafische voorstelling van de huidige schoolkalender en het Ritmeringsvoorstel

